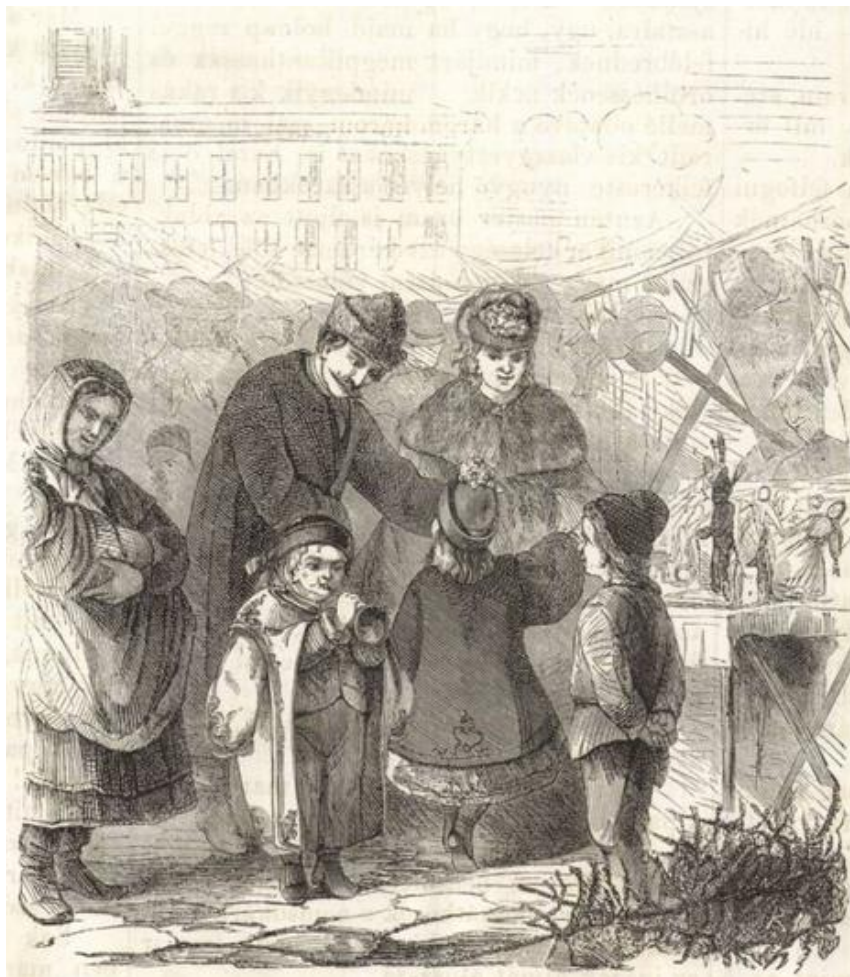


A karácsonyi vásár

A karácsony a zajos hétköznapi ügyeken való felülemelkedés, a belső számvetés, a befelé fordulás, a másikkal való törődés és az örömszerzés ideje. A karácsonyi vásárok a legközkedveltebb téli rendezvények egyike, amelynek pazar árukínálata a XIX. század végén kezdte lenyűgözni a nagyközönséget.



[Hermann] Lüders rajza nyomán: Karácsonyi vásár, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 11. (1864) 52. sz. [561]., lelőhely: Arcanum

A keresztény kultúrkörben a 325. esztendőben összehívott nikaiai zsinaton döntöttek az ünnep tartalmáról, miszerint „Jézus Krisztus földi születésének emléknapja: az öröm és békesség, a család és gyermekség, az otthon és szülőföld ünnepe”,¹ amely egyúttal feloldja év hosszú sötét napjainak komorságát. A hagyományosan vallási ünnep a XVIII-XIX. század fordulójától a világiasodás útjára lépett, s egyre inkább az üzleties fesztivál jellegű lett a polgárosodás korszakában. A XIX. század karácsonyi hangulatára rávetült a modern kor társadalmának árnyoldalaival való szembesülés, s a keserű igazságok megfogalmazódtak a társadalomkritikai célzattal, tanító szándékkal született alkotásokban. Ennek legmeghatározóbb képviselője Charles Dickens, „Boz” (1812–1870) angol író volt, akinek arcképes pályaképét a *Vasárnapi Ujság* közzétette 1856 elején, mert „minden munkája egy magasabb erkölcsi, vagy

¹ Bálint Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 15.

társadalmi feladatot old meg, s az olvasót nem csak mulattatja, de meggyőzi, nem csak szépségekben, de igazságokban is gyönyörködteti”.² A nyugat-európai főleg az angol társadalomfejlődést és lapkiadást mintának tekintő magyar sajtó is érzékeltette a modern kor ellentmondásosságát, mint ahogy tette ezt a *Magyarország és a Nagyvilág* megjelenítve London pezsgő éjszakai életét és annak nyomorát.³ A Dickens műveiben ábrázolt társadalmi kontraszt és nevelői intenció köszönt vissza Jókai Mór (1825–1904),⁴ Szász Károly (1829–1905) vagy Győry Vilmos (1838–1885)⁵ és mások karácsony tematikájú írásaiban és a lapok ábrázolásaiban.⁶ A *Vasárnapi Ujság*, többek között, lehozta Hugo Fritzmann – azóta többször csak részben közölt – rajzát, amelyen látható egy vagyonos család bőséges, fényes szentestéje, és az, ahogy az utcán fagyoskodva botorkáló többgyermekes számára mindez csupán vágyálom.⁷ Az ajándék azonban biztos, hogy boldogságot hozott a gyermekek számára – akár pompás, akár szerény körülmények között várták a meglepetést.⁸

² Dickens Károly (írói nevén Boz). *Vasárnapi Ujság*, 3. (1856) 4. sz. [25].

³ [Decker Albert] –d– : Londonban. *Magyarország és a Nagyvilág*, 1. (1865) 8. sz. 120–123, 9. sz. 133, 138.

⁴ Hermann Zoltán: Jókai karácsonyi novellái. *Tempevölgy*, 9. (2017) 2. sz. 77–83.

⁵ Győry Vilmos: Melyik volt boldogabb? *Vasárnapi Ujság*, 11. (1864) 52. sz. [561]–563.

⁶ Lásd Markó [Ferenc?]: Karácsony estéje. *Magyarország és a Nagyvilág*, 1. (1865) 13. sz. [196–197], Dallos Gyula: Karácsony estéje. uo. 202, Markó F[erenc]: Karácsony este. *Magyarország és a Nagyvilág*, 3. (1867) 51. sz. 603.

⁷ H[ugo] Fritzmann – Pollák Zs[igmond]: Karácson este. *Vasárnapi Ujság*, 18. (1871) 52. sz. 653.

⁸ A boldog gyermekek. A kastély termében. A szegény kunyhóban. *Vasárnapi Ujság*, 26. (1879) 51. sz. Melléklet, [1].



H[ugo] Fritzmann– Pollák Zs[igmond]: Karácson este, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 18. (1871) 52. sz. 653., lelőhely: Arcanum

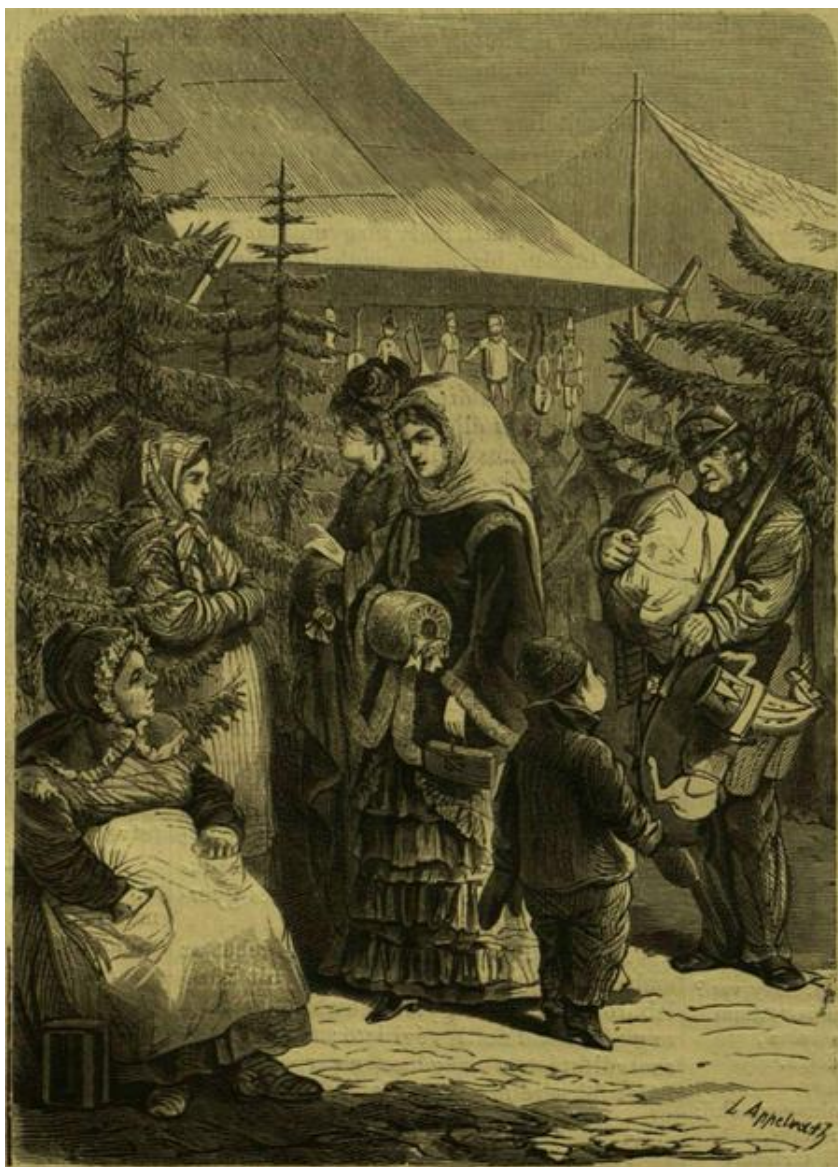
Az ünnepi előkészületek egyik utolsó fázisa az ajándékok kitalálása, felderítése és beszerzése egyre fokozódó örömteli lelkiállapotot kelt a résztvevőkben, s végül az izgalmak ajándékozáskor nyerne feloldást. Ez a vidám hangulat lengte be a régi korok – rendszerint

szenteste előtti – karácsonyi vásárait. Így volt ez a XIX. században is.⁹ Szász Károlynál azonban az esemény leírásában ugyancsak szerepelt a világ rendjére utaló tétel. „De még sincs olyan vig vásár egy is a világon, mint a karácsoni vásár. [...] mert itt nem testi dolgokat, szükségleteket, házi holmit, vagy effélét, hanem tiszta örömet vásárol magának minden ember, a legszegényebb is. Az utcazseprő gyermeke, ökölnyi karácsonfájának, a rajta függő egy pár diónak, aranyfürtös papirburkában és rongyból készített kis babácskájának, épen úgy örvend, mint a gróf urficska és kisasszonyka mesterséges és drága játékaik s csecsebecségei nagy halmazának; s a szegény apa gyönyöre gyermekei örömén nem kisebb, mint a gazdag apáé. Azért a karácsoni vásárban a szegény nem irigylő a gazdagot, s nincs is miért irigyelje; az öröm eszközei drágák és olcsók, de az öröm maga mind egy becsű s annak nincs ára! Legnemesb önzésünk, szeretteinknek örömet okozni; legnemtelenebb önzésünk, másokat irigyelni [...]”.¹⁰ S idetartozik *A Hon* egy korabeli tudósítása, miszerint a fővárosi tanács két bölcsődébe és egy gyermekmenházba szánt karácsonyfára fordítandó 25 forintról döntött, valamint az, hogy Kálnay Nándor (1842–1911) pedagógus méltányolta az egyik józsefvárosi iskolaszék karácsonyi gyűjtését, melynek adományaival nehéz sorsú diákok téli szükségét enyhítették.¹¹ A kor társadalmi nyilvánosságában ugyanis a szociális érzékenység elsősorban különböző jótékony célú gyűjtésekben öltött formát.

⁹ [Hermann] Lüders rajza nyomán: Karácsonyi vásár. *Vasárnapi Ujság*, 11. (1864) 52. sz. [561].

¹⁰ [Szász Károly] –á–r–: Karácsoni vásár. *Vasárnapi Ujság*, 18. (1871) 52. sz. 652–653.

¹¹ Kálnay Nándor: Karácsonyi ajándékok. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1871. december 24. [3].



L[udwig] Appelpath: Karácsoni vásár Pesten, a kép leőhelye: *Vasárnapi Ujság*, 18. (1871) 52. sz. 652., leőhely: Arcanum

A karácsonyi vásár népszerűsége régen is jelentős volt, amelyhez hozzájárult az a körülmény, hogy a közeledő farsangi szezon is éreztette hatását. A vásárlók érdeklődését 1870-ben a következőképpen foglalták össze: „Különös élénkség uralkodott a játékkereskedésekben. A diszműáru-üzletekben általában meglehetősen kielégítő volt a forgalom, de többnyire csak kisebb, 1–10 frt értékű tárgyakra szorítkozott. Arany- és ezüstművesek, könyvkötők, divatárusok, szücsök, kárpitosok és cukrászok a közeledő ünnepek folytán nagyon igénybe voltak véve. Női divatáru-kereskedésekben a farsangra már sok megrendelés tétetett; egyes férfi- és női cipészek sok megrendelést kaptak. A férfiszabók üzlete csak jelentéktelenül javult.”¹²

¹² Heti jelentés a pesti ipar állásáról. Pest, decz. 24. Közgazdaság. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1870. december 25. Melléklet. [1].



Karácsonyi vásárlás, Goró Lajos rajza, a kép forrása: *Vasárnapi Ujság*, 39. (1892) 52. sz. 891., lelőhely: Arcanum

Két évtized múltán olyan széles áru kínálat fogadta a vásárlókat, hogy annak látványa már önmagában lebilincselő volt. A tétova bámeszkodó alig tudott elhatározásra jutni. „Hiszen a kor egész kicsinyített képe tükrözik vissza a karácsonyi gyermekjátékokon, s a tudomány legújabb vívmányai, a társadalom egész politikai története. Ha valaki [...] egy esztendő át aludnék, s valamelyik előkelőbb játékosboltunkban ébredne fel, kicsiben tökéletesen tájékozhatná magát mindenről, ami a világon a lefolyt év alatt történt. Ott néznek ki a fényes kirakatokból elsősorban is monarkhiánk biztonságának legnélkülözhetetlenebb tényezői – az ólomkatonák, legkülönbözőbb uniformisaikban, a kék kabátos dragonyosoktól kezdve a zsinóros huszárokig. De még a valóságos Mannlicher [ismétlő puská] sem hiányzik a katonáskodáshoz szükséges felszerelésekből. A kor építészeti csodáit nem csak a csilingelő

villamos kocsi és összerakható Eiffel-tornyok képviselik, hanem valóságos alagutak és vasutvonalak is vannak igazi gőzzel, sineken járó lokomotivokkal, melyekhez megfelelő számú személykocsi van kapcsolva; szintén van hozzá kicsi őrház, táviróvonal és fellobogózott piczi pályaház. Hinné-e az ember, hogy a kerekek és a vágányok érintkezésénél valóságos kékes szikrák pattognak elő?”¹³ A választékban ugyanolyan vonzóak voltak a gyönyörű játékbabák, a kicsinyített mives babaszobák és babaházak. A beszámolót jegyző Várnai Sándor (1855–1913) megemlítette, hogy mindez a „kunyhók” lakói számára elérhetetlen, de ott azonban „az öröm tisztább, önzetlenebb, mint a milyenről a paloták fényes világában csak álmodni is tudnak”.¹⁴ Az újságíró miután elmerengett az elcsendesülő a szentestén, így zárta eszmefuttatását: „Az emberiség örök, elmulthatatlan hite áll ismét őrt isten egyszülött fia bölcsőjénél; minden, amit az emberiség ezredéves története alkotott, alakot ölt újra a szent éjszaka mysteriumában s Bethlehembe mutat vissza, melynek gyönyörű legendája a szegénységet, az ártatlanságot, az üldözött igazságot minden időkre glorifikálta.”¹⁵

Azóta a karácsonyi vásár tömegeket vonzó látványosságokkal és élményvásárlást kínáló elemekkel bővült, valamint időtartama is jelentősen meghosszabbodott, és ma már november közepén megnyílnak a vásáros pavilonok. A jelenség tagadhatatlanul a fogyasztói társadalom erősödésének a velejárója, de az sem mellékes, hogy huzamosabban felidéződik a sokadalomra okot adó ünnepi alkalom történeti, vallási, erkölcsi háttere és szellemisége.

Dr. Fabó Edit

Magyarságkutató Intézet, a Történeti Kutatóintézet tudományos munkatársa

¹³ [Várnai Sándor] V. S.: Karácsony az utcán. *Vasárnapi Ujság*, 39. (1892) 52. sz. 891.

¹⁴ Ua.

¹⁵ Uo., 892.